

Er Danmark et skovland?

Hvordan genskaber vi økosystemer, der bevarer biodiversiteten ?

Af Morten Lindhard 2019

Resume:

Udviklingen af jagtvåben og kollektiv jagt gør det invasive menneske til en global trussel mod vildtet for 50.000 år siden. I Danmark uddør alle de største arter i stenalderen, og det fører til tætte vildtfattige skove. Erstatningen for de udryddede vilde dyr bliver ejede, beskyttede tamdyr. Med skovrydning og græssende tamdyr får den lysåbne natur igen en større udbredelse. Den første store selvpåførte katastrofe fører således til det første store naturgenopretningsprojekt. Danmark er ikke et skovland men et parkland.

Den vilde naturs artsrigdom kan bedst reddes ved at genindføre de store hjemmehørende pattedyr i store sammenhængende naturområder med både skov og overdrev sammen. For at sikre et optimalt græsningstryk og økologisk balance i den vilde natur skal de store vilde dyr adskilles fra det dyrkede monokulturlandskab af hegn. Vi kan i sådanne økosystemer vælge rollen som den kloge toppredator, der høster af naturens overflod med henblik på en optimal balance, der bevarer alle tilbageværende arter med et minimum af kostbare støttende indgreb.

Skovbruget kan med fordel genindføre ekstensiv skovgræsning i samspil med enge, overdrev og heder, hvis blot man fortsat hegner nyplantninger.

Zoologiske haver kan give deres dyr større trivsel og vi kan få større viden om eksotiske dyrs positive og evt. negative indvirkning på dansk natur, hvis vi giver dem store indhegninger med natur at udfolde sig i.

Eriksbergs Dyrepark i Skåne.
Dådyr, vildsvin og bison i samme skovlysning. Foto: Morten Lindhard

Indhold:

Megafaunaen globalt	2	Det første og største økosystem-genopretningsprojekt.	6
Klimaet	3	Et parkland	7
Hvad sker der på Sjælland ?	3	Hvordan redder vi naturen ?	7
Ø –forklaringen	3	Hegn	7
For mange jægere ?	4	Tivolisering	7
Det er fiskenes skyld	4	Er Danmark for lille ?	8
Fisk er fint, men bøf er bedre	5	Bæredygtig natur, naturlig død og jagt	8
Bevoksningsskift og planteæder-uddøen-		Ingen øremærker i naturen	8
Årsag og virknings forvirring	5	Forvaltningsudfordringer	9
Den mørke skov og den onde cirkel	6	Produktionsskove og natur	9
Jægertidens største bedrift: At få kvæg til Sjælland	6	Elefanter i naturen ?	9

Indledning

I 1991 blev jeg ansat i Naturstyrelsen som naturvejleder på Røsnæs. Det fineste naturområde var Vindekilde overdrev. Jeg prøvede at finde ud af, hvad der var natur, og hvad der var kultur og stødte ind i nogle dogmer, som ”Danmark er et skovland”, ”Overdrevet er menneskeskabt” og ”Uroksen uddøde fordi Sjælland er en ø. I jægartiden var menneskene ikke mange nok”.

I det globale perspektiv raser diskussionen om årsagen til de store dyrs forsvinden igennem de seneste 50.000 år- er det mennesket, klimaet eller noget helt tredje?

I Danmark har vi siden Wilhjelmrapportens anbefaling af større sammenhængende naturområder stået lidt i stampe, når det kom til en forståelse af hvordan sådanne store naturområder skal forvaltes, og rewildingideen er blevet hængt ud for at være tivolisering.

Der er behov for en samlet nyfortolkning af hvad der er sket og hvordan vi kommer videre.

Megafaunaen globalt

Jægartiden starter med, at de første mennesker begynder at kaste med sten og slå med kæppe, som vi ser chimpanser slås i dag. I løbet af de seneste 100.000 år udvikler mennesket spyd, kastetræ, bue og pile, fælder og ild. Det er en revolution uden sidestykke i evolutionshistorien. Pludselig kan et byttedyr ikke føle sig sikkert, selvom fjenden er på afstand og langsom til fods. Tidlig flugt er den sikreste måde at overleve på. Alle, der hidtil har følt at deres størrelse gjorde det fornuftigt at slås, må lære at flygte. Dyrene i Afrika og Sydøstasien klarer sig bedst, fordi de følger menneskets første relativt langsomme udvikling dér, men da de højt udviklede jægere, invaderer Australien, for ca 50.000 år siden, går det galt. Dyrene i Australien har sikkert været lige så troskyldigt tillidsfulde, som pingvinerne på Antarktis.

På få tusinde år uddør over 100% af alle dyr over 100 kg og 80% af dem over 40 kg.¹ - også omtalt som megafaunaen.

Den hurtige forsvinden af det største jagtbare vildt gentager sig alle steder i kølvandet på de første menneskers invasion.

På stillehavsøerne er der desuden over 1000 fuglearter, hvoraf mange ikke kan flyve, der forsvinder ved menneskets ankomst. Man finder deres knogler i bunden af køkkenmøddingerne.²

For 2000 år siden kommer de første polynesere til Madagaskar og få århundreder senere uddør en kæmpelemur og verdens største strudselignende fugl.¹

For 700 år siden invaderer maorierne New Zealand, og mindre end 200 år senere er de fleste af de 9 moaarter (strudselignende fugle) udryddede sammen med verdens største ørn, der levede af moaerne. Menneskets medbragte katte, rotte og andre dyr laver også ravage i de invaderede økosystemer uden at have avancerede våben med.

I Nord- og Sydamerika forsvinder 80 % af en fantastisk megafauna for 12.000 år siden. Det er samtidigt med udviklingen af de mest avancerede jagtvåben, verden på det tidspunkt har set.

Cloviskulturen har man kaldt de jægere, der lavede lange spydspidser, kastetræ, der fordoblede spydrækkevidden og dolke af flint.

Deres våben findes overalt i Nord- og Sydamerika i de samme lag, hvor man finder de

sidste rester kæmpelevende dyr, to elefantarter, kæmpebæltedyr, kæmpebjørne, kæmpebison, kæmpeulve, heste, dromedarer, sabbelkatte og løver. Der er ældre spor af mennesker i Amerika, men ikke med så avancerede våben.

¹ Roberts, et. al 2001: New Ages for the Last Australian Megafauna: Continent-Wide Extinction About 46,000 Years Ago. Science 8. Juni, 2001

² Duncan et al 2013 Magnitude and variation of prehistoric bird extinctions in the Pacific PNAS April 16 110 (16) 6436-6441

Klimaet

Der er slet ingen korrelation imellem de store dyrs massive uddøen og de 10 istider, vi ved der har været de sidste 2 millioner år. Hvis klimaskift skulle have en dødelig effekt, så skulle alle, der ikke kunne tåle klimaskift være forsvundet under den første istid - ikke den tiende. Selv hvis vi tager skyklapperne på og kun kigger på den sidste istid og vores nuværende varmetid, så er der ingen global korrelation med det globale klima. Den amerikanske fauna og Eurasiens mammuter, det uldhårede næsehorn og kæmpehjorten forsvinder samtidigt med begyndelsen af vores varmetid, men samtidigt overlever dværgmammuter på Wrangel Ø i det arktiske hav nord for Sibirien, indtil jægere ankommer for 4000 år siden. På den endnu mindre ø St. Poul i Beringsstrædet overlever en anden dværgmammut indtil for 8000 år siden. Dyr fanget på øer -ude af stand til at vandre med klimaet- burde være mere udsatte end kontinentale arter, der har kunnet flytte med klimaet. De har næppe skullet vandre længere end deres årstidsvandring for at følge med klimaskiftet. Så istiderne er måske en god del af forklaringen på den relative artsfattighed i tempererede og arktiske egne i forhold til troperne, men en dårlig forklaring på de store jagtdyrs forsvinden i løbet af de sidste 50.000 år. Det jagende menneskes effekt er mindst i Afrika og den varme del af Eurasien, syd for bjergkæderne, der deler kontinentet. Eurasien nord for bjergene oplever en uddøen, der ikke er så pludselig som i Amerika og Stillehavet, men stadig værre end Afrika. Måske har omstillingen til det koldere klima, udviklingen af skindklæder, gjort invasionen så langsom at vildtet delvist når at tilpasse sig. Hulemalerierne i Sydfrankrig og Spanien regnes for 36.000 år gamle og fortæller om en langvarig periode på mange tusinde år, hvor man har jagtet storvildt, hvoraf nogle arter har overlevet til i dag. Men næsehorn, skovelefanter, mammuter og hulebjørne når at uddø inden perioden for 11.000 år siden, hvor kæmpe-

hjort, bison, hest, urokse, elg, rensdyr, kronstyr, vildsvin og jægere indvandrer i Danmark efterhånden som isen smelter tilbage.

Vi har fundet over 100 stumper af mammuter i Danmark fra den forrige varmetid, Eem, der sluttede for 100.000 år siden. Hvis ikke det var for mennesket, var de her måske endnu.

Hvad sker der på Sjælland?

I løbet af jægerstenalderen (11.000-6000 år før nu), indvandrer og uddør bison, vildhest, elg og urokse, mens hjorte og vildsvin overlever. Desuden uddør flere pelsdyr; bjørn, los, ilder, bæver og grævling¹. De samme dyr overlever ind i bondestenalderen i Jylland, på Fyn og i resten af Europa. Uroksen overlever helt til 1600tallet i de østpolske skove og samme sted overlever bisonen indtil 2. Verdenskrig.

Hvorfor uddør dyrene først på Sjælland ?

Mennesket vurderes ikke i stand til at udrydde bison og hest, som uddør allerede for 10.000 år siden. ”Vi var ikke så mange” lyder dogmet, jeg har hørt fra mange kolleger. Jagt sidestilles i bedste fald med andre hypotetiske forklaringer som sult og sygdom. I ”Naturen i Danmark” vil man hellere gætte på, at bison og hest uddør fordi skoven bliver for tæt, selvom man anser den europæiske bison for et skovdyr.

Ø –forklaringen

Det er velunderbygget, at små øer har færre arter end store øer, og at isolerede øer har færre arter end dem, der ligger tæt på kontinenter. Det er en glimrende forklaring på variation i artsrigdommen på små stillehavs-øer. Men Sjælland er hverken lille eller isoleret nok til at forklare den uddøen vi ser, uden at have det jagende menneske med i ligningen. Der er 13 øer mindre end Sjælland, hvor store elefanter har overlevet så længe og under et så stærkt selektionspres, at de har udviklet sig til dværgelefanter over mange tusinde år til trods for det store selektionspres med den medfølgende større risiko for at uddø.³

På Wrangel Ø og i det Arktiske hav 80 km nord for Sibirien levede dværgmammuter indtil for 3700 år siden.

³ Wikipedia: Dwarf elephants

På den mindre Saint Paul i Berings Strædet overlever dværgmammutter indtil for 8000 år siden. De overlevede tusinder af år længere end deres store kontinentale forfædre og det til trods for, at de ikke kunne flytte sig med klimaets skiften for 12.000 år siden- modsat deres kontinentale slægtninge.

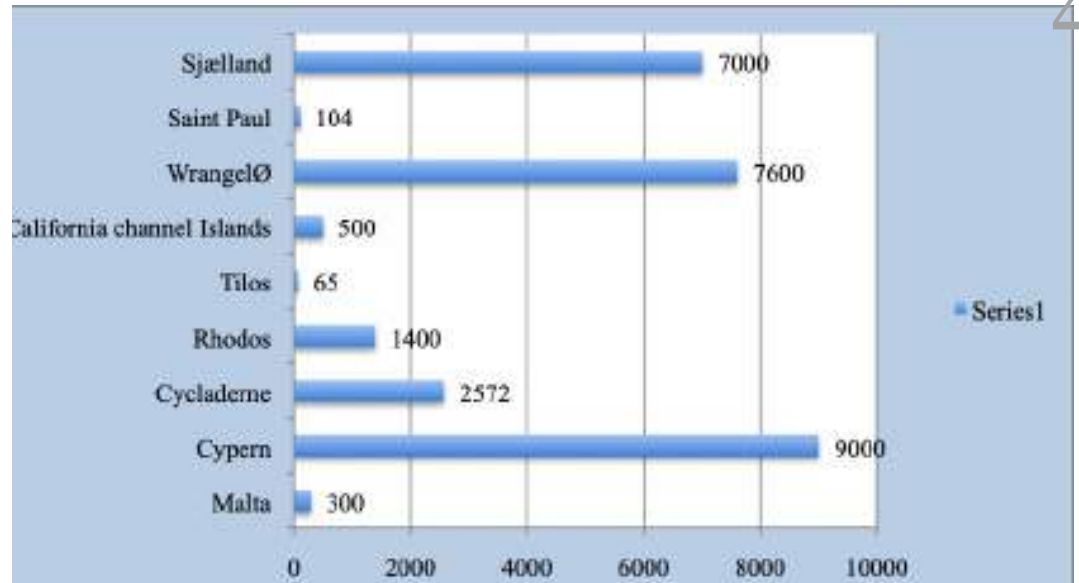
Dværgmammutter på Wrangel uddøde imidlertid samtidigt med, at de første spor af jægere findes på Wrangel og modsiges således både klima- og ø-hypotesen, men støtter forestillingen om det invasive menneske.

Det sidste sted den europæiske kæmpebjørn overlever er på Isle of Man.⁴ Komodovaraner og kodiak-bjørne og kodiak-elge er andre eksempler på store dyr, der har overlevet i mindst 10.000 år på øer mindre end Sjælland.

I Europas skovrige egne bor menneskene langs floder og kyster og jager kun i begrænset afstand fra bopladserne. De store østpolske/russiske sumpskove har de bedste gemmesteder for bison og urokser. Sjælland har ingen gemmesteder langt nok fra kysterne.

⁴ Gonzalez et al 2000 Survival of the Irish elk into the Holocene. Nature, June 2000

Størrelser på øer med dværgelefanter til sammenligning med Sjælland. Areal i km²

For mange jægere?

Påstanden om, at jægerne ikke kunne blive mange nok, strider simpelthen imod basal viden om eksponentiel vækst. Enhver population vokser under gunstige vilkår indtil en grænse nåes. 100 mennesker kan blive til mange milliarder på 1000 år, hvis der er rigeligt med føde og plads. Spørgsmålet er om der var tale om et afbalanceret forhold imellem jægere og byttedyr.

Hvis et rovdyr kun kan tage de svage, kan det aldrig udrydde sit byttedyr. Det er ikke usandsynligt at mennesker, der jagede i flok, kunne nedlægge selv de største byttedyr med deres spyd, pile, fælder og hunde, og overskred således den grænse, der ellers sikrer balance. De store dyrs tro på egen styrke gjorde, at de uddøde, og det er da også de største og langsomst reproducerende, der uddør først.

Det er fiskenes skyld

Den anden faktor, der kan bringe balance imellem byttedyr og dets rovdyr, er hvis rovdyret dør af sult, når der bliver for langt imellem byttedyrene. Denne faktor blev sat ud af funktion, da menneskene både havde mange forskellige byttedyr på land og var dygtige fiskere. Sjælland, med sine forgrenede lavvandede fjorde var et eldorado for fiskeri. I takt med, at storvildtet forsvandt, har man blot levet af fisk i stedet.

Man kan på knoglernes indhold af to forskellige kulstofisotoper ^{12}C og ^{13}C se, om datidens mennesker har spist land- eller havbaseret føde; bøv eller fisk populært sagt (planteføde kan dog ikke skelnes fra kød fra planteædere).

Op igennem jæbertiden spises mere og mere fisk og tilsvarende mindre kød, men ved tamdyrenes indførelse falder fiskeindtaget brat og permanent, som det ses af figuren "15.5".

Det stemmer godt overens med at bison, hest, elg og urokse forsvinder, og vi ser køkkenmøddinger hvor østersskallerne hoer sig op - indtil tamkvæget og tamgeden introduceres ved skillelinien. Derefter spiser man næsten ingen fisk, kun kød/korn.

Fisk er fint, men bøv er bedre

Jeg tror, at fiskerne aldrig tabte lysten til bøv - tvært imod tror jeg jagten på de sidste bøfdyr blev mere intens.

Jørgen Jensen skriver i "Danmarks Oldtid" at der synes at være en øget hyppighed af kranielæsioner i slutningen af jæbertiden (fiske-tiden). De har været mere oppe at slås end ellers. Han kan ikke forklare det med mangel på kød, fordi han ser fisketiden som "Det rige land" - det er hans overskrift på kapitlet.

For ham har det været en lyst at leve af østers og fisk. Han refererer til noget fastbrændt fisk, man har fundet på et potteskår som "bouillabaisse" (lækker fransk fiskesuppe).

Østersspiseriet har fordrejet hans fantasi og gjort fisketiden til en fransk gourmet-restaurat.

Jeg tror ikke, det er lykken at leve af østers og fisk morgen middag og aften, dag ud og dag ind. Uden citron og champagne. Vi ved at tyendet på landet for 100 år siden ofte fraskrev sig at få fisk hver dag i deres kontrakt med husbond. Omvendt har man aldrig fraskrevet sig at få kød hver dag.

Der er flere kalorier i kød end i fisk.

Fisk er fint, men bøv er bedre. Efter at have spist dagens fiskerATION er man gået desperat på jagt efter de sidste bøfdyr og er kommet op at slås om byttet. Derfor øgningen i antallet af kranielæsioner.

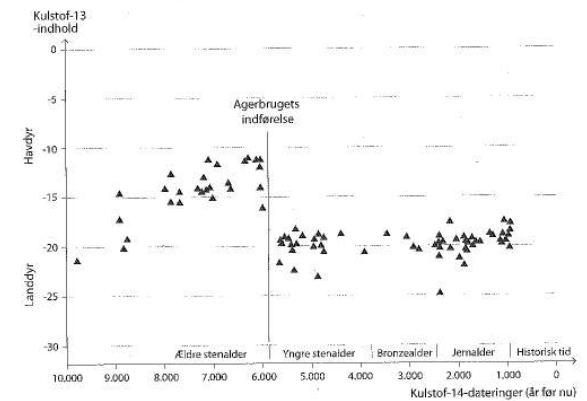
De tætte skove uden storvildt har været vores første selv påførte økologiske katastrofe.

Bevoksningsskift og planteæder-uddøen. Årsag og virknings forvirring

I "Naturen i Danmark" kan man læse om den europæiske bison, som kortvarigt lever i Danmark i den tidlige jæbertid.⁵ Forfatterne bemærker, at den europæiske bison, visenten, er mere et skovdyr end dens amerikanske slægtning på stepperne. Uagtet dette, så gætter man på at den forsvinder, fordi skovene bliver for tætte. Det er en åbenlys selvmodsigelse.

I diskussionen om de store dyrs uddøen er jeg mange steder stødt på den type fejl⁶. Man kan se vegetationsmønstret ændre sig omkring det tidspunkt, dyret uddør, og så får vegetationen skylden - ikke omvendt. Jeg mener, at tidsopløsningen i dateringen af begivenheder er så ringe, så man ikke

FIGUR 15-5. Indholdet af isotopen kulstof-13 (^{13}C) i menneskekogler af forskellig alder. I kogler fra ældre stenalder svarer kulstof-13-indholdet til det, man finder i nutidens mennesker, der hovedsageligt spiser havdyr. Senere svarer indholdet til det, man finder i moderne mennesker, hvis føde består af planter og landdyr. Fra: Tauber, 1993.

kan se hvad der er årsag og hvad der er virkning. Men vi ved at græssende dyr påvirker vegetationen. Skovloven af 1805 forbyder netop græssende dyr i skovene af samme årsag. Alle nyplantninger hegnes mod vildtets bid. Ændringen i vegetationen i retning af tættere skov er sandsynligvis et resultat af færre planteædere.

Det er en fejl at se den tætte skov i jæbertidens slutning som en naturtilstand. Det er en afledt effekt af den første menneskeskabte økologiske katastrofe; udryddelsen af de store planteædere.

Danmark er IKKE et skovland.

⁵ Naturen i Danmark, kap.14, p.319

⁶ Lorenzen et al, 2011 Species specific responses of Late Quaternary megafauna to climate and humans. Nature.

Den mørke skov og den onde cirkel

Et højt jagttryk fører til mindre bestande af græssende dyr. Mindre græsningstryk fører til tættere skove med mindre foder til de græssende dyr. Det bliver således stadigt sværere for vildtet at komme op i antal, selv hvis jagttrykket skulle falde i perioder. Det bliver en ond cirkel for den lysåbne natur og de store planteædere.

Skove græsset intensivt af de store planteædere er relativt farbare for jægere idet alle grene er bidt af op til 2-3 meters højde. Se i Jægersborg Dyrehave. Uden store planteædere kan skoven lukke af helt ned til svinehøjde.

Vildsvinet lever af olden og får nemmere ved at gemme sig i de tættere skove. Men 12C /13C kurven fortæller, at det har været svært at fange vildt i de tætte skove. Hvis der har været flere svin, har det ikke kunnet kompensere for den generelle mangel på vildt.

Jægartidens største bedrift: At få kvæg til Sjælland

Jægartiden ophører det øjeblik, kvæg, får og geder indføres på Sjælland fra Nordtyskland, hvor man har dem i ca 1000 år, før de kommer til Sjælland. Der er en forbløffende mangel på refleksion over begivenheden i litteraturen. Det sker ligesom bare.

Jørgen Jensen "Danmarks Oldtid" er vag i sine forklaringer. Et mindre klimaskift i kølig retning får hele skylden. Der kommer nye fiskearter til. Ingen refleksion over argumentets svaghed: At vore nordlige naboer i dag da ikke spiser mindre fisk end os, selvom det er koldere der. Det er da oplagt, at man indfører dyr, fordi man vil have mere kød. Måske har manglen på pelsdyr, og dermed varmt tøj været endnu en grund til at kaste sig ud i det livsfarlige projekt, det må have været at skaffe kvæg til Sjælland.

Det er nærmest ufatteligt, at det har kunnet lade sig gøre:

At fragte kvæg over Femern Bælt /Storebælt på den tid er en kolossal bedrift, uanset hvordan man har gjort det.

Vi ved ikke af, at de har haft andet end udhulede træstammer at sejle i. Bare at sejle over 20 km åbent hav, i en udhulet træstamme, er en bedrift. Man kan gætte på en kæmpe tømmerflåde, men hvordan har man fremdrevet den? Man har måske kunnet gå over isen, men det ville også være forbundet med den største livsfare.

Man skal have en formue af byttevarer med, hvis man skal købe dyrene af de lokale- ellers skal man stjæle dem med livet som indsats.

Hvis man kun har indført to kalve; en af hvert køn, skal de overleve uden modermælk, og man har skullet vente flere år på den første bøf. Flere år hvor man har skullet passe de to kræ, ladet dem yngle til flere, passe på de ikke blev stjålet eller stak af, bygge indhegninger, skaffe vinterfoder, gå med dem på græsning, lægge sin livsstil om og måske blive fastboende (bonde).

Det vidner om, hvor stærk trangen til bøf og pels har været. Hvor led og ked man har været ved at spise østers og fisk 3 gange om dagen.

12C/13C kurven fortæller, at man holdt op med at spise fisk nærmest momentant efter man fik husdyr.

Det første og største økosystem-genopretningsprojekt.

Indførelsen af tamkvæg og geder fører tydeligvis til rydning af skov. Man rydder også skov for at dyrke afgrøder, monokulturer, men det er to udviklinger med modsatrettet effekt på biodiversiteten.

At rydde skov og genindføre store planteædere er genopretning af storvildtnaturen og den lysåbne del af økosystemet. Det åbne græsland, hvor storvildtet ynder at græsse, fremmes ved hugst og græsning.

Vi bønder kalder den vilde natur for "overdrevet". Overdrevet er forkortelsen af landet-udover-(på-den-anden-side-af-) de-dyrkede-marker-hvor-hyrden-driver-vore-dyr. Moderne biologer prøver at kalde det et græslandsøkosystem, men overdrevet var oprindeligt mere altomfattende: Alt udenfor landsbyen og de dyrkede monokulturer. Overdrevet var både græsland, skov og krat. Først med Skovloven af 1805 blev skovene adskilt fra græslandet. Nok er overdrevet som græsland fremmet af menneskenes fældninger og husdyr, men den overvældende og komplekse artsrigdom af samhörørende planter og dyr, vidner om at være et resultat af millioner af års evolution.

Overdrevets biologiske indhold har overlevet en trang tid, mens skovene var tættest. Med indførelsen af tamdyrene udbredes naturtypen igen. Denne gang har menneskene styr på de græssende dyr, så de ikke uddør igen. Uroksen erstattes af tamkvæget, men blomsterne er ligeglade. Bonden fælder træerne og den lysåbne naturs vilde arter breder sig atter. Husdyrene har deres gamle vilde nicher og tilsammen udnytter de overdrevet optimalt. Menneskets brug af brænde og tømmer bidrager til det åbne lands bevarelse på en måde, som til en vis grad ligner elefanternes vælten af træer.

Et parkland

Hvis ikke Danmark kan kaldes et skovland hvad så?

Et overdrev i den gamle betydning, der omfattede skov? Jeg tror, vi kunne kalde den danske natur for en mosaiknatur eller måske et parkland for så vidt, som en park er en mosaik af kort græs og grupper af klippede buske, blomster, solitære træer og skov. Måske er det sådan vi laver parker fordi det er vores yndlingslandskab: Det landskab vi har levet i, i millioner af år. Det vi er skabt til at leve i. Billedet ligner måske i vore gener ?

Hvordan redder vi naturen?

Hvis vi skal redde mangfoldigheden i naturen skal vi have de naturlige økosystemer til at virke. Det står der heldigvis

også i Biodiversitetskonventionen fra Kyoto. Der er bare ingen, der har formuleret, hvad det betyder operationelt. Der kan være en masse grunde til, at vi aldrig helt kan genskabe økosystemet som det engang var, men der kan omvendt heller ikke være tvivl om hvad vi må gøre, hvis vi vil bevæge os i den retning.

Vi må prøve at samle stumperne vi har tilbage; bringe arterne og naturtyperne sammen. Hvis vi ikke kan få en urokse må vi prøve med en ko og så langt er der enighed, selvom nogle ser et kulturprojekt og andre et skridt i retning af økosystemgenoprettelse. Det er begge dele.

Behovet for naturpleje og pasning af hensyn til biodiversiteten er et mål for, hvor ødelagt det naturlige økosystem er. Et mål for hvor meget zoologisk/botanisk have, vores natur er blevet til. Vi skal stile efter en natur, der kan klare sig selv, opretholde biodiversiteten uden naturpleje.

Hegn

Det tilbagevendende problem for bevarelse af den lysåbne naturs blomster, fugle og insekter er tilgroning i tæt skov.

Derfor giver det god mening at genindføre bævere, bisonokser, naturnære kvægracer, elefanter, elge, næsehorn og vildheste, da de spiser planter og derfor har en central betydning for at bremse

skoven. De er såkaldte økologiske nøglearter. De er engang i tidernes morgen skabt af evolutionen i indbyrdes konkurrence. De har presset hinanden ud i deres respektive økologiske nicher, skabt hinanden som arter. Før vi igen ser dem sammen i naturen, i store varierede naturområder, adskilt fra monokulturlandskabet, ved vi dybest set ikke, hvordan de agerer.

Der findes ikke ET naturområde i Danmark, hvor hovedparten af de relevante planteædere sameksisterer, for at give klarhed over spørgsmålet, som burde stå helt centralt i naturforvaltningen. Vi diskuterer stadig oftest, om det skal være den ene eller den anden art, når svaret er, at det skal være dem alle sammen.

Alle er enige om, at vi skal have hegn om tamdyr af mange praktiske grunde. Dyrene skal ikke ud i trafikken eller i afgrøderne.

Men hegnet er lige så nødvendigt for den vilde natur. Det dyrkede lands fede afgrøder lokker de vilde planteædere ud af den vilde natur og forvrider således balancen i det vilde økosystem.

Dyrene i den vilde natur skal blive i den vilde natur, ellers får vi ikke det græsningstryk, der skal til for at opretholde den lysåbne natur. Det betyder ikke, at der ikke skal være vilde dyr i landbrugslandskabet. Det er bare en anden diskussion om landbrugets, haveejernes og biltrafikens tålegrænser.

Tivolisering

Flere højtuddannede og indflydelsesrige biologer har desværre talt om tivolisering af naturen, når talen har været på genindførelse af store

planteædere. Det er tungt når selv de mest professionelle ikke kan holde styr på de simpleste begreber.

Naturen bliver ikke en zoologisk have eller et tivoli, fordi der kommer hegn imellem natur og monokultur og hjemmehørende arter genudsættes. En zoologisk eller botanisk have er et økosystem splittet ad i en tæt pakket samling af monokulturer. Der er ingen økosystemfunktionalitet, ingen vekselvirkning imellem arterne. Det er der til gengæld hvis alle arterne er sammen indenfor eet stort hegn, hvor de lever med og af hinanden.

Er Danmark for lille?

”Danmark er for lille til vild natur” er et argument jeg har mødt rigtigt mange gange. Mit svar er, at det ikke er et enten-eller, men et spørgsmål om at gå i den rigtige retning.

På Røsnæs har 20-30 køer klarer sig uden fodring i nu 10 år på 60 ha med en kilde, en sø, overdrev, krat og skov. For at undgå indavl tilføres en ny tyr hvert år. Sådan vil mindre områder skulle støttes på forskellig vis.

Jo større områder des flere dyr vil der være plads til og des mindre vil behovet være for støtte og pleje. Det vil derfor også være billigere, hvilket ikke er uvæsentligt, hvis det skal lykkes politisk. Naturstordriftsfordele kan man kalde det. Græssende dyr er kun kostbare at have hvis dyrene skal passes, tages hjem om vinteren, indfanges for øremærkning og fodres.

Læs Rune Engelbrechts ”Vildere Vidder”, der beskriver 33 offentligt ejede naturområder, der kun venter på rewilding under hegn.

Bæredygtig natur, naturlig død og jagt

Vild natur rummer også naturlig død, selvom det kan være barskt at se på. Det giver liv til andre. Dansk natur mangler i høj grad kadaverer til ådselæderne. Mejsler f.eks., som vi i stedet hænger fedtkugler ud til. En forvaltning med biodiversitet og selvforvaltning som højeste mål udelukker ikke, at vi mennesker spiller vor ur-rolle som jæger og samler- nu blot uden at udrydde vildtet og hvor vi efterla-

der alt det, vi ikke gider spise af kadaveret, til de andre rovdyr og ådselsædere.

Vi kan imidlertid også vælge at lave områder, hvor andre rovdyr og naturlige processer primært står for bestandsreguleringen. Der skal være plads til mange grader af naturlighed.

Ingen øremærker i naturen

For at kunne slippe dyr ud i store vildsomme, men hegnede områder må vi af med kontrolsamfundets neurotiske krav om øremærkning af disse dyr.

Der er netop ikke krav om øremærker på hjortevildtet i det åbne land, fordi det er en umulig opgave, selvom det ikke er heget og dermed en større smittespreder. Det vil være tilsvarende umuligt at øremærke vildt kvæg i store områder med tætte skove og krat, sumpe og søer. Hegnet må være kontrol nok. De kan få øremærker på, hvis man vælger at flytte dem.

Køer på helårsgræs på Røsnæs 2011. Det er ikke arbejdskrævende at have dyr, der kan klare sig selv. Øremærker er overflødige i et lukket område.

Førvaltningsudfordringer

Hvis ulve skal være en del af de større biodiversitets-hegninger hvordan vil det udvikle sig? Kan vi finde kvæg og hesteracer, der formår at klare sig overfor ulve, eller er de alle blevet for tamme? Kan ulvene stabilisere bestandene? Hvor stort skal et område være for at ulvene ikke har for let spil og udrydder deres fødegrundlag?

Store bestandsudsving rummer altid risiko for arters uddøen, men de er også dramatiske udtryk for naturens væsen. Selvom vi stiler mod minimal indblanding og pasning efter den indledende etablering af et økosystem, så vil det overordnede kulturelle krav om artsbevarelse fordre indblanding, når arter er truede. Hvis der ligeledes er et kulturelt krav om minimering af sult som reguleringsfaktor, vil jagtlig regulering også være et redskab, der skal bruges.

Produktionsskove og natur

På Røsnæs har man haft kvæg i 10 år i en fold, der også omfatter en gammel bøgeplantage. Det har ikke givet nogle barkskader. Den dyrkede skov rummer ikke meget føde, men der er læ og skygge, hvis dyrene skal leve ude året rundt uden læskur og dyrene græsser/plejer de små skovlysninger, hvor rigtigt mange sjældne insektarter findes.

Skovloven burde ændres fra at forbyde græsning til at påbyde græsning i skovene undtagen i nyplantninger. Hvis man hegner skove sammen med heder, overdrev og ådale i store folde med bæredygtig helårsgræsning, så vil det også nærme sig de store sammenhængende naturområder, som Wilhjelmrapporten anbefaler og landbruget kunne samtidigt profilere sig på ”naturplejekød” med små driftsomkostninger, gode jagtindtægter og tømmerproduktion.

Elefanter i naturen?

Den indiske elefant er ikke hjemmehørende, men måske heller ikke fjernere fra skovelefanten end den danske ko er fra uroksen.

Måske kan elefanten ikke klare sig selv i dansk natur hele året. Men man kan se det fra den anden vinkel, at vi allerede har elefanter i Danmark og at dem vi har, skal trives bedst muligt og gerne gøre nytte.

Velmenende fonde gav en kvart milliard til Københavns zoologiske haves nye elefant anlæg. Det blev bestemt bedre end det gamle, men jeg tror elefanterne ville have foretrukket, at få et stort grønt område som Vestmager eller Flyvestation Værløse og en gammel hangar eller billig standard lade med halm at søge ly i om vinteren. Selv med et solidt hegn om ville det næppe have været så dyrt.

De skulle måske også have tilskudsføder, men det ville have været mere naturligt og billigere i drift end deres mikro betonanlæg med sandkasse og det kunne have givet interessant viden om deres rolle i dansk natur.

Elefanter på Eskebjerg Vesterlyng 2008 Foto: Karen Lundstoft
Bedre og billigere trivsel og naturpleje. Bedre oplevelser for alle parter

Danske elefanter lever i forvejen primært af dansk vegetation. Jeg vil gætte på at en elefant kan klare sig med 10-20 ha hvis den kun skal sommergræsse.

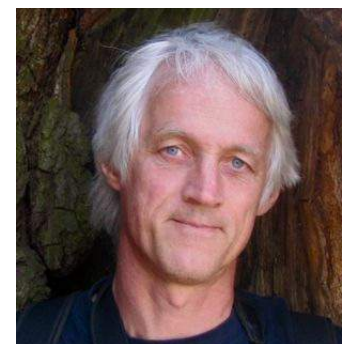
Vestamager er ca 5000 ha og ligner en savanne. Man har brugt millioner af kroner på at fælde træer, som elefanterne sikkert ville have spist med stor fornøjelse ganske gratis. Andre af ZOOs store planteædere kunne følge med og man

kunne have etableret overdrevsvegetation for at studere samspillet med dyrene. I en tid hvor elefanter er truede i deres hjemegne, kan der blive behov for levedygtige populationer i sikre egne.

Et partnerskab imellem Naturstyrelsen, ZOO og universiteterne kunne blive til gavn for både dyrene, biodiversiteten, økonomien, videnskaben og publikumsoplevelsen.

Afrikansk skovelefant i krattet på EskebjergVesterlyng 2008

foto: Foto: Karen Lundstoft

Morten Lindhard
biolog og naturvejleder

Foto: Cordelia Lindhard

Lindhard.morten@gmail.com